

ANNA FIŃ

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

UKRAIŃSKA IMIGRACJA W STANACH ZJEDNOCZONYCH. CHARAKTERYSTYKA OGÓLNA

W polskiej literaturze przedmiotu istnieje wiele prac poruszających problematykę grup imigracyjnych w społeczeństwach wielokulturowych, a zwłaszcza w społeczeństwie amerykańskim. Jak dotąd, przedmiotem socjologicznej analizy nie uczyniono jednak zagadnień ukraińskiej diaspory w USA. Próbę wypełnienia tej luki stanowi prezentowany artykuł. Jego nicią przewodnią jest przedstawienie ogólnej charakterystyki ukraińskiej zbiorowości etnicznej w Stanach Zjednoczonych, w tym opis procesu jej emigracji oraz analiza sytuacji grupy pod względem demograficznym, społeczno-ekonomicznym i organizacyjnym. Wiele uwagi poświęcono przy tym ukazaniu przemian, jakie dokonały się w diasporze od momentu przybycia migrantów na kontynent północnoamerykański.

PERIODYZACJA I GŁÓWNE FALE EMIGRACYJNE

Etniczna rekonstrukcja dziejów ukraińskiej diaspory w Stanach Zjednoczonych sięga czasów kolonialnych, wskazując na obecność niewielkiej grupy przybyszów w Jamestown w stanie Wirginia. Historyczne opracowania przytaczają przy tym wątek lekarza Ivana Bohdana (spotykane jest także nazwisko Lavrenty Bohun), który przybył do Jamestown na jednym ze statków kapitana Johna Smitha oraz motyw walki ukraińskich pionierów w wojnie o niepodległość Stanów Zjednoczonych i w wojnie secesyjnej¹. Prezentowana wizja przeszłości – zbieżna

¹ Zob. M. Kuropas (1991), *The Ukrainian Americans. Roots and Aspirations 1884–1954*, Toronto: University Toronto Press, s. 16–17; Y. J. Chyz, *The Ukrainian Immigrants in the United States*, przedruk w: V. Wertsman (red.) (1976), *The Ukrainians in America 1608–1975. A chronology & Fact Book*, New York: Oceana Publications, s. 41–44; M. Buryk (1976), *Ukrainians in America*, Ukrainian National Bicentennial Committee, Clifton: Comtoprint Corporation, s. 2–3.

zresztą z legendarnymi początkami Polonii amerykańskiej – nie stanowi jednak rzeczywistej historii tej zbiorowości jako odrębnej grupy etnicznej, a raczej pełni funkcję integracyjną, indentyfikacyjną czy nawet kompensacyjną². Właściwy, przebiegający w kilku falach proces ukraińskiej emigracji do USA rozpoczął się dopiero w drugiej połowie XIX wieku, włączając tym samym badaną zbiorowość w nurt tak zwanej „nowej europejskiej imigracji”³, co w znacznym zakresie wpłynęło na jej sytuację i status w społeczeństwie amerykańskim.

Historię ukraińskiej grupy etnicznej w USA rozpoczyna I fala ukraińskiego wychodźstwa, która miała miejsce w latach 1870–1914. Ukraińcy wyjeżdżali głównie z ziem znajdujących się pod dominacją austro-węgierską. Blisko połowa emigrantów pochodziła z Galicji, 30% z Rusi Karpackiej, a reszta z Bukowiny, Wołynia i ziem wschodniej Ukrainy⁴. Tylko niecały procent stanowili wychodźcy z imperium rosyjskiego⁵. Znaczna część ukraińskiej emigracji (szacuje się, że było to przeszło 200 tysięcy osób) wywodziła się zatem z ziem polskich i stanowiła blisko 35% ogólnej liczby osób emigrujących z obszaru dawnego państwa polskiego⁶. W tym przypadku zauważalny jest więc wyraźny spłot dziejów polskiej i ukraińskiej emigracji do USA. W literaturze przedmiotu podkreśla się także, że migracja ta miała charakter łańcuchowy, co sugeruje, że przedstawiciele tych narodowości migrowali razem, nawzajem przekazując sobie informacje o warunkach w nowym kraju, wykorzystując wzajemne zależności⁷. Przypuszczenia te w ukraińskojęzycznej literaturze potwierdza już jeden z pierwszych badaczy dziejów diaspory ukraińskiej w USA, J. Baczynsky, który twierdzi, że

² Szczegółowo funkcje konstruowania przez grupę etniczną własnej historii w kraju osiedlenia przedstawił Jarosław Rokicki; zob. J. Rokicki (1992), *Więź społeczna a zmiana kultur. Studium dynamiki polskiej zbiorowości etnicznej w USA*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 172–173.

³ Mianem tym określa się grupy z krajów Europy Środkowo-Wschodniej i Południowej, które zaczęły migrować do USA w drugiej połowie XIX wieku; zaraz po masowym napływie emigrantów z Europy Zachodniej i Północnej (tzw. „starej imigracji”). Przedstawiciele „starej imigracji” uchodzą przy tym za pionierów osadnictwa na kontynencie północnoamerykańskim, przez co podkreśla się ich wyższy status społeczny.

⁴ A. A. Zięba (2001), Ukraińcy i karpaccy Rusini w: A. Walaszek (red.), *Polska diaspora*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, s. 450.

⁵ M. Melnyk (1995), Immigration of Ukrainian to the United States, „Ethnic Forum”, nr 1–2, s. 118.

⁶ A. Pilch (1988), Emigracja z ziem polskich do Stanów Zjednoczonych Ameryki od lat pięćdziesiątych XIX w. do r. 1918, w: H. Kubiak, E. Kusielweicz, T. Gromada (red.), *Polonia amerykańska. Przeszłość teraźniejszość współczesność*, Wrocław: Ossolineum, s. 42.

⁷ Więcej na temat zob. D. Praszalowicz, A. Zięba, K. Makowski (2004), *Mechanizmy zamorskich migracji łańcuchowych w XIX wieku: Polacy, Niemcy, Żydzi, Rusini. Zarys problemu*, Kraków: Księgarnia Akademicka, s. 129–146.

ludność ukraińska za ocean wyruszała śladem polskich i żydowskich sąsiadów⁸. Konkretnych przykładów dostarcza D. Bodnarczuk, powołując się na wspomnienia tych wczesnych imigrantów⁹. Ogólnie, obecnie szacuje się, że spośród wychodźców ukraińskich tylko 3,1% nie miało mniejszych lub większych powiązań z innymi emigrantami¹⁰.

Trudno dziś w sposób precyzyjny oszacować wielkość tego strumienia emigracji. Rozbieżne dane prezentuje sama literatura przedmiotu, wskazując: dla okresu 1877-1899 liczbę około 200-500 tysięcy ukraińskich emigrantów¹¹, dla lat 1877-1909 – 392 665¹², zaś dla przedziału 1899-1914 przeszło 254 tysiące wychodźców¹³. Generalnie przyjmuje się, że w omawianym tu okresie do USA przybyło około pół miliona Ukraińców. Podanie dokładnej statystyki nie jest możliwe z co najmniej kilku powodów. Po pierwsze wczesne statystyki amerykańskie nie uwzględniały narodowości imigrantów, a jedynie miejsce ich pochodzenia, stąd też wychodźcy ukraińscy notowani byli jako Austriacy, Rosjanie bądź Węgrzy. Po drugie emigranci ukraińscy, nazywani w owym czasie Rusinami, nie posiadali szeroko rozwiniętej świadomości narodowej i identyfikowali się najczęściej z regionem bądź wsią, z której pochodzili, bądź też z tradycją religijną. Po trzecie wreszcie, wielu z nich posiadało świadomość o charakterze labilnym, która pozwalała im, w zależności od sytuacji, postrzegać siebie i jako Rusinów / Ukraińców, i jako np. Polaków. Proces ich etnicznej autoidentyfikacji nastąpił dopiero w Stanach Zjednoczonych. Amerykański badacz dziejów ukraińskiej imigracji w USA Myron Kuropas zauważa przy tym, że tylko niewielka część Rusinów / Ukraińców zidentyfikowała się z grupą polską, węgierską czy słowacką. Przeważająca liczba utożsamiała się ze zbiorowością ukraińską (ok. 40%), karpato-rusińską (ok. 40%) oraz rosyjską (blisko 20%)¹⁴. Dopiero spisy z lat 1930 i 1940 pozwoliły na ukazanie pełniejszego obrazu liczebności ukraińskiej imigracji w USA. Ogólnie przyjąć można, że ukraińska emigracja nie

⁸ J. Baczynskij (1914), *Ukrajnska immihracija w Spoluczonych Sztatach Ameryky*, Lwiv, przedruk J. Baczynskij (1994), *Ukrajnska immihracija w Spoluczonych Sztatach Ameryky*, Kijów, s. 56

⁹ D. Bodnarczuk (2000), *Ethno-national Consciousness of The Ukrainian Immigrants in the United States*, Clifton: Computoprint Corporation, s. 13–15.

¹⁰ V. Satzewich (2002), *The Ukrainian Diaspora*, New York: Routledge, s. 35.

¹¹ M. Buryk, *Ukrainians in America...*, s. 5.

¹² J. Baczynskij, *Ukrajnska immihracija...*, s. 62–65.

¹³ M. Kuropas, *The Ukrainian Americans...*, s. 24 oraz A. Lencyk Pawliczko (1994), *Ukrainian Immigration: a study in ethnic survival*, w: M. Powers, J. J. Macisco (red.), *The Immigration Experience in the United States: Policy Implications*, New York: Center for Migration Studies, s. 96.

¹⁴ M. Kuropas (1979), *The Centenary of the Ukrainian Emigration to the United States*, w: P. R. Magocci (red.), *The Ukrainian Experience in the United States. A Symposium*, Cambridge: Harvard Ukrainian Research Institute, s. 41.

była znaczna ilościowo i pomiędzy rokiem 1899 a 1914 tylko raz, w 1914 roku, wyniosła 3% ogólnej liczby amerykańskich imigrantów. Ponadto dla wielu nie była to emigracja osadnicza. Szacuje się, że w okresie od 1908 roku na stary kontynent powróciło ok. 13–16% ukraińskich wychodźców¹⁵.

Zgodnie z koncepcją neoklasycznej ekonomii, przyczyn tej wielkiej fali emigracyjnej upatruje się z jednej strony w zapaści ekonomicznej tej części Europy, z drugiej strony w dynamicznie rozwijającej się gospodarce przemysłowej USA i dość liberalnym i elastycznym ustawodawstwie imigracyjnym. Status społeczno-ekonomiczny pierwszych ukraińskich emigrantów był dość niski. Typowymi reprezentantami byli chłopi, ludzie słabi kulturowo i ekonomicznie, wśród których występował znaczny odsetek analfabetów (ok. 49%)¹⁶. M. Melnyk oraz D. Bodnarczuk, powołując się na statystyki imigracyjne, wskazują, że tylko 0,1% emigrantów z lat 1899-1910 posiadało wyższe kwalifikacje zawodowe, pozostali byli niewykwalifikowanymi robotnikami bądź pracownikami rolnymi¹⁷.

Większość ukraińskich imigrantów tego okresu osiedlała się w północno-wschodnich, przemysłowych regionach Stanów Zjednoczonych: w Pensylwanii, Nowym Jorku, New Jersey, Ohio i Illinois¹⁸. Tam też zdobywali zatrudnienie w hutach szkła, kopalniach, przemyśle obuwniczym czy meblarskim. Podejmowali zwykle najcięższe prace fizyczne, a brak znajomości języka angielskiego i różnice kulturowe sprawiły, że w społeczeństwie amerykańskim zajmowali dość niskie pozycje. Pomimo, iż znaczny odsetek ukraińskich imigrantów stanowili rolnicy, to tylko nieliczni zakładali farmy. Z literatury przedmiotu wynika, że pojedyncze znajdowały się w pobliżu polonijnych gospodarstw rolnych w Tek-

¹⁵ M. Buryk, *Ukrainians in America...*, s. 15 oraz D. Rak (1977), *Ukrainianas*, w: B. Lunningham (red.), *The New Jersey Ethnic Experience*, Union City NJ: Wise & Co., s. 441–442.

¹⁶ M. Kuropas, *The Ukrainian Americans...*, s. 23. Podkreślić także należy, że niski status społeczny tej grupy determinowany był również niewielkimi zasobami materialnymi, jakimi dysponowali emigranci w momencie wjazdu do Stanów Zjednoczonych. W literaturze poświęconej dziejom ukraińskiej emigracji do USA podaje się, że ekonomiczne uposażenie Ukraińców / Rusinów wynosiło w omawianym czasie 12,8\$, a Polaków 11,8\$. Źródła polskojęzyczne podają odpowiednio kwotę 12\$ i 13\$. Dla porównania emigranci brytyjscy posiadali 54\$, a Niemcy 39\$. Zob. M. Melnyk, *Immigration of Ukrainian...*, s. 121; L. Caro (1907), *Statystyka emigracji polskiej i austro-węgierskiej do Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej*, Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 37.

¹⁷ M. Melnyk, *Immigration of Ukrainian...*, s. 121 oraz D. Bodnarczuk, *Ethno-national Consciousness...*, s. 16.

¹⁸ Przeszło połowa ukraińskich imigrantów na miejsce osiedlenia wybrała stan Pensylwania. Tam też imigranci koncentrowali się w pobliżu polonijnych osad, najczęściej w miejscowościach takich, jak: Shenandoah, Shamokin, Olyphant, Mount Carmel czy Allentown. Największe skupiska członkowie ukraińskiej zbiorowości tworzyli w amerykańskich miastach przemysłowych, takich jak: Boston, Nowy Jork, Hartford, Buffalo, Newark, Filadelfia, Chicago i Detroit.

sasie, Connecticut, New Hampshire czy Massachusetts¹⁹. Pod względem demograficznym emigracja ta była silnie zmaskulinizowana. Przeszło 70% stanowili mężczyźni, głównie nieżonaci, mający nie więcej niż 40 lat, w zdecydowanej większości wyznawcy kościoła greckokatolickiego lub prawosławnego²⁰. Imigranci z tej fali wychodźstwa wywarli znaczący wpływ na kształtowanie się i charakter ukraińskiej diaspory w Stanach Zjednoczonych.

Dynamika wyjazdów Ukraińców do USA uległa zmniejszeniu w czasie I wojny światowej oraz na skutek zmian amerykańskich przepisów regulujących imigrację - tzw. system kwotowy (ustawy z lat 1921, 1924, 1927). Szacuje się, że wychodźstwo okresu międzywojennego objęło niewielką, bo liczącą około 20 tysięcy, grupę osób pochodzenia ukraińskiego²¹. Przybycie tej liczby osób oraz naturalny przyrost ludności w drugim pokoleniu przyczynił się do wzrostu liczebności diaspory ukraińskiej w USA, która w latach trzydziestych XX wieku wynosiła około 650 tysięcy osób²².

Ruch wędrowniczy, wiodący w tym czasie przede wszystkim z obszaru odrodzonego państwa polskiego powodowały głównie czynniki ekonomiczne. Niemniej jednak źródła ukraińskojęzyczne podkreślają również znaczenie politycznych motywów wyjazdów, sugerując tym samym, iż przyczyną emigracji ludności ukraińskiej był ucisk polityczny i narodowościowy, jakiego doświadczali Ukraińcy na obszarze II Rzeczypospolitej²³. Brakuje jednak miarodajnych danych co do partycypacji wychodźców politycznych w ogólnej liczbie ukraińskich emigrantów. Przyjąć więc można, że, po pierwsze, w okresie tym mamy do czynienia z niewielkimi jeszcze grupkami osób, których wyjazd do USA motywowany był głównie politycznie; po drugie zaś na procesy wychodźstwa ukraińskiego w decydujący sposób wpływały czynniki gospodarcze, społeczno-demograficzne i w nieco mniejszym stopniu panujące na starym kontynencie stosunki narodowościowe.

Chociaż wśród emigrujących w tym czasie malała liczba analfabetów i notowano zmniejszanie się odsetka osób zatrudnionych w rolnictwie, struktura społeczno-zawodowa wychodźców pozostała dość jednorodna. Obejmowała głównie ludność wiejską, która w Stanach Zjednoczonych znajdowała zatrudnienie w róż-

¹⁹ W. Halich (1970), *Ukrainians in the United States*, New York: Arno Press, s. 47–51.

²⁰ M.I Buryk, *Ukrainians in America...*, s. 16.

²¹ A. Lencyk Pawliczko, *Ukrainian Immigration...*, s. 95 oraz D. Markus, O. Wołowyna (1994), *Ukrainian in the United States of America*, w: A. Lencyk Pawliczko (red.), *Ukraine and Ukrainian thought the World: a Demographic and Sociological Guide to the Homeland and in Diaspora*, Toronto: University of Toronto Press, s. 375.

²² Y. J. Chyz, *The Ukrainian Imigrants in the United States...*, s. 69.

²³ *Zarubiżni Ukrajinci...*, s. 37.

nych gałęziach amerykańskiego przemysłu²⁴. Pod tym względem wychodźstwo okresu międzywojennego wykazywało analogie do pierwszej fali ukraińskiej emigracji. Warto jednak podkreślić, że w tym samym czasie druga generacja ukraińskich imigrantów znajdowała już zatrudnienie w charakterze księgowych, urzędników niższego szczebla czy stenografów; pojawiać się także zaczęli właściciele sklepów, restauracji i innych drobnych przedsiębiorstw. Przykładowo w Jersey City prosperował zakład pogrzebowy „Jewusiak and Sons”, w Nowym Jorku „Jarema”, a w Cleveland w stanie Ohio powstała jedna z pierwszych ukraińskich instytucji bankowych: Ukrainian Savings Company of Cleveland. Niemniej jednak w systemie stratyfikacyjnym społeczeństwa amerykańskiego imigranci ukraińscy, tak jak przedstawiciele innych grup słowiańskich: polskiej, litewskiej czy czeskiej, zajmowali pozycje najniższe, co z kolei określiło ich status społeczny w USA na długie dziesięciolecia.

Charakter ukraińskiego wychodźstwa zmieniły lata II wojny światowej i okres powojenny, który cechował się intensywnym napływem na terytorium Stanów Zjednoczonych sporej liczby dipisów (*Displaced Persons*) i uchodźców politycznych. Szacuje się, że w pierwszym dziesięcioleciu od ukończenia wojny, z ulokowanych głównie na obszarze Niemiec i Austrii obozów dipisowskich (*Displaced Persons Camp*), do USA przybyło około 80 tysięcy Ukraińców²⁵.

Emigracja ta różniła się znacznie od wcześniejszych nie tylko charakterem, ale również składem. Jej przedstawicielami w dużej mierze byli ludzie wykształceni, o znacznie wyższych niż poprzedni emigranci kwalifikacjach zawodowych²⁶. Sytuacja ta powodowana była nie tylko obserwowanym w Europie Środkowo-Wschodniej postępowaniem w sferze oświaty, ale również prowadzoną na szeroką skalę w obozach uchodźczych działalnością edukacyjną. Przykładowo w samym Monachium od 1945 roku działały: Ukrainian Technical Institute, Ukrainian School of Economics i Ukrainian Free University²⁷. Ogólnie w ukraińskich obozach dipisowskich powstało 266 szkół, prowadzono zajęcia dla blisko 14 tysięcy studentów, istniało około 18 grup teatralnych²⁸.

²⁴ Kevin Osborn szacuje, że w roku 1935 90% członków II fali ukraińskiej emigracji zatrudnionych było w przemyśle; zob. K. Osborn (1989), *The Ukrainian Americans*, New York: Chelsea House Publisher, s. 63.

²⁵ A. Lencyk Pawliczko, *Ukrainian Immigration...*, s. 92.

²⁶ Przykładowo struktura zawodowa emigrujących z niemieckiej strefy okupacyjnej w roku 1948 przedstawiała się następująco: 14% stanowili specjaliści i przedstawiciele wolnych zawodów, co czwarty emigrujący (25,4%) był wykwalifikowanym robotnikiem, 16-procentową grupę stanowili robotnicy średnio wykwalifikowani i niewykwalifikowani, 3-procentową - bankierzy i kupcy, a pozostałą część – rolnicy; zob. M. Melnyk, *Immigration of Ukrainian...*, s. 122.

²⁷ L. Wynar (1988), *Ukrainian Scholarship in Exile: DP Period 1945–1952*, „Ethnic Forum”, nr 1, s. 46–57.

²⁸ V. Satzewich, *The Ukrainian Diaspora...*, s. 97–98

Oprócz różnic w edukacji i przynależności klasowej i zawodowej emigranci powojenni w przeciwieństwie do wcześniejszych wychodźców posiadali wysoko rozwiniętą świadomość narodową i poczucie narodowych więzi. Nastawieni byli nie tylko na partycypację w życiu amerykańskiego społeczeństwa, ale również na nawiązywanie i podtrzymywanie stosunków z ojczyzną. Niektórzy komentatorzy uważają, że wychodźcy ci ustanowili nowy typ Ukraińca-Amerykanina – lojalnego wobec nowego państwa, ale emocjonalnie związanego ze starym krajem²⁹. Wyrazem owego „przywiązania” była chęć kontynuowania na obczyźnie życia politycznego i kulturowego, co najwyraźniej odzwierciedlało się w rewitalizacji starych i powstawaniu wielu nowych organizacji etnicznych.

Kolejna, zaliczana do III fali ukraińskiej emigracji, grupa wychodźców, przybyła do USA w latach 1960-1990. W okresie tym Ukraina była jedną z republik radzieckich, stąd też ruch przestrzenny ludności był bardzo ograniczony. Znalazło to odzwierciedlenie w statystykach imigracyjnych. Według amerykańskich danych spisowych, odsetek ukraińskich imigrantów w roku 1990 wynosił 13,4% (nieco ponad 100 tysięcy osób) ogólnej liczby osób pochodzenia ukraińskiego w USA. Szacuje się, że blisko 38 tysięcy napłynęło w latach 1960–1990³⁰. Tylko nieco ponad połowa ukraińskich wychodźców przyjeżdżających do USA w latach 1950-1990 pochodziła z obszaru Ukrainy. Krajem pochodzenia pozostałych były najczęściej Polska (około 13%), Niemcy bądź Kanada³¹. Migracja ta posiadała głównie charakter łączenia rodzin, znacznie rzadsze były natomiast przypadki migracji uchodźczych. Większość emigrantów III fali osiedlała się w „swoich” społecznościach etnicznych, we wschodnich i środkowo-wschodnich regionach Stanów Zjednoczonych.

Upadek komunizmu w krajach Europy Środkowo-Wschodniej rozpoczął nowy, IV etap ukraińskiej emigracji do USA. Charakteryzuje się on znacznym wzrostem natężenia emigracji. Szacuje się, że w latach 1990–2005 z Ukrainy do USA legalnie przybyło blisko 243 tysiące osób³². Rzeczywista wielkość tej fali, z uwagi na nasilenie się emigracji nielegalnej, z pewnością przekracza podane

²⁹ D. Rak, *Ukrainians...*, s. 440

³⁰ *Some Characteristics of Persons of Ukrainian Ancestry, United States 1980–2007*, Center for Demographic and Socioeconomic Research of Ukrainians in the US, Shevchenko Scientific Society, <http://www.inform-devisions.com/ukrstat-1/table1.iface> [data dostępu: 20.12.2009].

³¹ O. Wolowyna (2003), *Immigration and Language of Ukrainians in the United States*, „The Ukrainian Weekly”, 12. 10. 2003, http://www.ukweekly.com/old/archive/2003/410319.shtml?200m_hight=ukrainian+immigration+waves [data dostępu: 20.12.2009]

³² O. Wolowyna (2005), *Recent Migration from Ukraine to the United States: Demographic and Socioeconomic Characteristic*, „The Ukrainian Quarterly”, nr 3. s. 255 oraz *Immigrants by Country of Birth: 1961 to 2005*, w: *2005 Yearbook of Immigration Statistics*; U.S. Office of Immigration Statistics, <http://uscis.gov/graphics/shared/statistic/yearbook/index.html> [data dostępu: 10.01.2009].

liczby. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że w przedziale czasowym wyznaczonym przez lata 1992-2000 proces nielegalnego wychodźstwa ukraińskiego do Stanów Zjednoczonych mógł objąć liczbę przeszło 40 tysięcy osób³³. Gdyby przyjąć tę hipotezę jako prawdopodobną, to liczba emigrantów z Ukrainy wynosiłaby prawie 300 tysięcy osób. Z oczywistych względów dane te należy traktować bardzo ostrożnie. Jest to emigracja o charakterze ekonomicznym i zarobkowym. W większości przypadków migranci przybywają w ramach łączenia rodzin oraz jako beneficjenci loterii wizowych (tzw. zielonych kart)³⁴. Osiedlają się zwykle, wzorem poprzednich fal, na wschodnim i środkowo-zachodnim obszarze Stanów Zjednoczonych. Zauważa się również wyraźny wzrost osadnictwa najnowszych imigrantów w południowych stanach USA³⁵.

Bardzo interesująco przedstawia się również zagadnienie tej emigracji z punktu widzenia cech demograficzno-społecznych osób wyjeżdżających. Wśród wychodźców widoczna jest przewaga ludzi młodych. Średnia wieku wynosi tu 32 lata i jest o 9 lat niższa od wartości tej zmiennej dla wcześniejszych fal emigracyjnych. Ponadto w emigracji odnotowuje się wyższy udział kobiet, które stanowią 53% wszystkich wyjeżdżających. IV falę cechuje również zróżnicowana struktura społeczno-zawodowa. Migrują osoby zarówno o niskim, jak i o wysokim poziomie wykształcenia, kadra wykwalifikowana, a także pracownicy fizyczni nieposiadający kwalifikacji zawodowych. Najnowsza emigracja ukraińska ma oprócz tego wyraźnie „rodzinny” charakter. Aż 79% wychodźców stanowią rodziny, wśród których około dwóch piątych (44%) posiada dzieci poniżej 18 roku życia. Z uwagi na zróżnicowaną strukturę etniczno-narodową współczesnej Ukrainy zróżnicowana jest również etniczna struktura wyjeżdżających. Według szacunków O. Wołowyny w latach 1994-2001 połowę emigrujących stanowili Ukraińcy, co trzeci utożsamiał się z narodowością żydowską (28%), 14% stanowili Rosjanie, a około 8% inne mniejszości narodowe. Tylko 1,3% wychodźców miało mieszane ukraińsko-rosyjskie pochodzenie³⁶. Za oceanem grupy te wchodzą zazwyczaj w „swoje” społeczności etniczne i rzadko kiedy można je utożsamiać z tamtejszą diasporą ukraińską. Na uwagę zasługuje również fakt, że większość emigrujących w ostatnim czasie Ukraińców (59%) posługuje się

³³ O. Wołowyna (2006), Recent Immigration from Ukraine to the United States: Levels and Characteristics, „Journal of Ukrainian Studies”, nr 1-2, s. 59.

³⁴ Ibidem, s. 42.

³⁵ Za: O. Wołowyna, Recent Migration from Ukraine to the United States. Demographic..., s. 260.

³⁶ Społeczno-demograficzna charakterystyka tej zbiorowości została dokonana w oparciu o dwa opracowania Oleha Wołowyny; zob.: O. Wołowyna, Recent Migration from Ukraine..., s. 253-269 oraz O. Wołowyna, Recent Immigration from Ukraine to the United States: Levels and..., s. 27-59.

na co dzień językiem rosyjskim i tylko dwie piąte z nich (41%) używa w domu języka ukraińskiego. Napływ tej sporej liczby rosyjskojęzycznych Ukraińców sprawił, że w roku 2000 w USA wśród identyfikujących się z narodowością ukraińską odsetek osób rosyjskojęzycznych był wyższy od odsetka osób ukraińskojęzycznych³⁷. Zjawisko to nasiliło antagonizm pomiędzy osiadłymi członkami diaspory a nowo przybyłymi i doprowadziło do ukształtowania się konfliktowego modelu wzajemnego przystosowania się „starej” i „nowej” imigracji. Kolejną konsekwencją przyjazdu nowych emigrantów jest znaczny wzrost nie tyle liczby ukraińskiej populacji w USA, ile liczby imigrantów. Według danych z roku 2007 imigranci stanowią 30% ogólnej liczby osób pochodzenia ukraińskiego w Stanach Zjednoczonych, przy czym 67% z nich przybyło tu po roku 1990.

LICZEBNOŚĆ I ROZMIESZCZENIE PRZESTRZENNE

Według szacunków amerykańskiego biura statystycznego w roku 2008 w Stanach Zjednoczonych żyło 973 680 osób pochodzenia ukraińskiego, co stanowi zaledwie 0,3% ogółu amerykańskich obywateli. Blisko połowę tej prawie jednomilionowej diaspory stanowią osoby o wyłącznie ukraińskim pochodzeniu. Z rodzin etnicznie mieszanych pochodzi 49% (476 427) ogółu³⁸. Przyjmując pochodzenie mieszane za wskaźnik amalgamacji, można stwierdzić, że członków diaspory ukraińskiej charakteryzuje względnie niewysoki stopień wymieszania etnicznego, co świadczyć może o niewielkim zaawansowaniu procesów asymilacji.

Amerykańskie spisy ludnościowe ukazują również klarowny obraz przestrzennego rozmieszczenia ukraińskiej zbiorowości etnicznej. Członkowie diaspory mają tendencję do koncentrowania się głównie w północno-wschodnim obszarze Stanów Zjednoczonych. Większe skupiska tej zbiorowości występują również w pasie południowym, w stanie Floryda i Kalifornia. Dodatkowo wskutek licznego napływu imigrantów IV fali notuje się również wzrost koncentracji członków diaspory ukraińskiej w stanach Waszyngton i Oregon. Populacja ukraińska skoncentrowana jest w regionach o charakterze miejskim (w obszarach wiejskich mieszka jedynie 12% członków diaspory ukraińskiej). Tak jak kilkadziesiąt lat temu głównymi ośrodkami miejskimi, w których koncentruje się ukraińska grupa etniczna, pozostają dziś Nowy Jork, Chicago i Filadelfia. Świadczy to o względnej stabilności ukraińskiego osadnictwa, które pomimo wzrastającej

³⁷ O. Wolowyna, *Immigration and Language*....

³⁸ Na podstawie: 2006–2008 *American Community Survey*, http://factfinder.census.gov/servlet/DTSUBJECTSERVLET?_ts=293099909375 [data dostępu: 15.04.2010]

ruchliwości przestrzennej członków tej zbiorowości podlega tak naprawdę tylko niewielkim modyfikacjom. Do najistotniejszych zmian osadnictwa przestrzennego ukraińskiej diaspory w USA doszło w drugiej połowie lat siedemdziesiątych XX wieku. Nastąpił wówczas wyraźny wzrost koncentracji w stanach Floryda, Kalifornia i Arizona. Tym samym na znaczeniu straciły nieco tradycyjne centra ukraińskiej diaspory, takie jak stan Nowy Jork, Pensylwania czy Connecticut. I tak, przykładowo, stan Pensylwania na początku wieku XX skupiał przeszło połowę ukraińskiej populacji w USA, w latach czterdziestych jedną trzecią (około 32%), zaś w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych już tylko jej piątą część (około 20%)³⁹. W kolejnych dekadach doszło do dalszego rozpraszania się ukraińskich imigrantów. Pomimo zachodzenia tych procesów można mówić o ciągłym utrzymywaniu się ukształtowanego przed wiekami wzorca rozmieszczenia terytorialnego. Oznacza to, że regiony, które przyjmowały pierwszych imigrantów, w dalszym ciągu pozostają głównymi ośrodkami koncentracji tej zbiorowości.

Ogólna obserwacja osadnictwa ukraińskiej grupy etnicznej w Stanach Zjednoczonych prowadzi także do spostrzeżenia, że głównym skupiskom diaspory ukraińskiej odpowiadają skupiska polonijne. Także ten wzorzec ukształtował się przed ponad stu laty. Prawidłowość tę na początku wieku XX zaobserwował już J. Baczyński, który pisał między innymi, że „wzór rozmieszczenia Ukraińców pokrywa się całkowicie ze wzorem rozmieszczenia ich sąsiadów: Polaków, Słowaków, Węgrów”⁴⁰. Również dziś w wielu regionach USA polonijne i ukraińskie skupiska znajdują się w pobliżu siebie. W Chicago tuż obok słynnego „polskiego trójkąta” funkcjonuje ukraiński ośrodek zwany „Ukrainian Village”; w Detroit ukraińska społeczność działa tam, gdzie polonijna, czyli w okolicach Hamtramck i Dearborn; w Cleveland, w rejonie Broadway i Garfield Heights, istnieje osada, założona pod koniec wieku XIX przez Czechów i Polaków, będąca również miejscem koncentracji Ukraińców, a dziś funkcjonująca pod nazwą „Slavic Village”; polsko-ukraińskie sąsiedztwo obserwujemy również w Allentown w stanie Pensylwania czy w East Village w Nowym Jorku. Warto przy tym zaznaczyć, że owo podobieństwo rozmieszczenia uwarunkowane jest konkretnymi czynnikami, wśród których najważniejszymi wydają się: wspólna historia, łańcuchowy charakter pierwszych fal migracyjnych, bliskość kulturowa oraz podobieństwo położenia społecznego w społeczeństwie amerykańskim.

³⁹ M. Melnyk, *Immigration of Ukrainian to the United States...*, s. 124 oraz O. Wolowyna, M. A. Salmon (1986), *Population Distribution and Internal Migration*, w: O. Wolowyna (red.), *Ethnicity and National Identity. Demographic and Socioeconomic Characteristics of Persons with Ukrainian Mother Tongue in the US*, Cambridge: Harvard University Press, s. 49.

⁴⁰ J. Baczyński, *Ukraińska imigracja...*, s. 77.

SPOŁECZNO-EKONOMICZNA CHARAKTERYSTYKA

Zmiana miejsca zamieszkania, będąca skutkiem emigracji, bardzo często prowadzi do zmian w usytuowaniu społecznym jednostek i całych grup społecznych. Zmiany te mogą mieć charakter awansu społecznego bądź społecznej degradacji i bardzo często wiążą się z ogólną pozycją grupy mniejszościowej w społeczeństwie przyjmującym. Historycznie, jak to było wspomniane, imigranci ukraińscy w systemie stratyfikacyjnym społeczeństwa amerykańskiego zajmowali pozycje najniższe. Słaba była zwłaszcza ich pozycja na rynku pracy, gdzie koncentrowali się w niższej płaszczyźnie, niewymagających kwalifikacji zawodach robotniczych. W przypadku omawianej zbiorowości mieliśmy również do czynienia z bardzo powolnym awansem społecznym, który zwykle następował dopiero w drugim i trzecim pokoleniu. Istotne zmiany w pozycji społeczno-zawodowej diaspory ukraińskiej nastąpiły dopiero w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku.

Analizy przeprowadzone przez O. Wołowynę jasno wskazują, że w latach siedemdziesiątych XX wieku wśród członków zbiorowości ukraińskiej nastąpił wzrost zatrudnienia pracowników przy pracach umysłowych oraz istotny wzrost poziomu wykształcenia – mediana ukończonych lat nauki dla przedstawicieli diaspory ukraińskiej wynosić zaczęła 11,5 roku i była praktycznie tożsama ze średnią ogóln amerykańską, wynoszącą wówczas 11,4 roku⁴¹. Warto przy tym pamiętać, że awans ten częściej miał charakter jednostkowy i nie oznaczał automatycznego osiągnięcia przez grupę statusu klasy średniej. Ciągłe bowiem zbiorowość ta była dość silnie skoncentrowana w kategorii *blue-collar worker* (pracowników fizycznych i administracyjnych niższego szczebla). Przyjmując jednak za E. Morawską, że awans zawodowy jest podstawowym elementem i wskaźnikiem stopnia asymilacji strukturalnej⁴², można stwierdzić, że od lat siedemdziesiątych mamy do czynienia z zaawansowanym procesem społeczno-ekonomicznej integracji ukraińskiej grupy etnicznej ze społeczeństwem amerykańskim. Proces ten pogłębił się w kolejnych dekadach, tak że informacje statystyczne z lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku nie ukazują już praktycznie żadnych różnic strukturalnych pomiędzy badanymi grupami a ogółem amerykańskiego społeczeństwa. W literaturze przedmiotu podkreśla się przy tym, że tempo i charakter procesów społecznej mobilności nie tylko były

⁴¹ Zob. D. Markus, O. Wołowyna, *Ukrainian in the United States of America...*, s. 369–372 oraz O. Wołowyna, Socioeconomic Characteristic, w: tenże (red.), *Ethnicity and National Identity...*, s. 98–117.

⁴² E. Morawska, Awans społeczny i asymilacja, w: H. Kubiak, A. A. Paluch (red.), *Założenia teorii asymilacji...*, s. 187–206.

rezultatem międzygeneracyjnego awansu społeczno-zawodowego, ale również (a może i przede wszystkim) wynikały z ogólnych przemian społeczno-ekonomicznych społeczeństwa amerykańskiego⁴³.

Obecnie struktura społeczno-zawodowa diaspory ukraińskiej jest porównywalna z analogiczną strukturą innych grup etnicznych i całego społeczeństwa amerykańskiego. Podobieństwo to odzwierciedla tabela 1.: 45% członków zbiorowości zatrudnionych jest na stanowiskach wyższego szczebla, 25% w kategoriach technicznych i administracyjnych, a 11% w sferze usług. W zawodach zaliczanych do kategorii pracowników fizycznych pracuje blisko jedna piąta (17,7%) członków diaspory ukraińskiej i są to odsetki zbliżone do średniej zatrudnienia w tej kategorii w całym społeczeństwie amerykańskim. Nieco wyższy odsetek pracowników fizycznych obserwuje się wśród osób urodzonych poza Stanami Zjednoczonymi – pracownikami fizycznymi jest bowiem blisko 25% ukraińskich imigrantów. Dla porównania w kategorii tej pracuje 37% imigrantów polskich, 16,8% niemieckich, 28,6% włoskich i blisko jedna trzecia (29,6%) wszystkich imigrantów w USA⁴⁴. Również wskaźnik pozycji zawodowej, mierzony stosunkiem ukraińskich pracowników zatrudnionych w poszczególnych działach gospodarki do zatrudnionych ogółem, dowodzi, że członkowie tej zbiorowości na równi z pozostałymi obywatelami partycypują w amerykańskim rynku pracy. Ukraińską grupę etniczną cechuje również względnie wysoki poziom wykształcenia. O ile wskaźnik ukazujący odsetek absolwentów szkół średnich jest tu zbliżony do wartości tej zmiennej dla wszystkich Amerykanów (wynosi przeszło 80%), o tyle odsetek osób legitymujących się wykształceniem wyższym jest znacznie wyższy od średniej ogólnoamerykańskiej i wynosi 39%. Także ekonomiczna sytuacja przedstawicieli badanej grupy wydaje się lepsza aniżeli wszystkich mieszkańców USA. Średni roczny dochód ukraińskiej rodziny wynosi bowiem około 60 tysięcy dolarów, zaś amerykańskiej 50 tysięcy dolarów. Podobnie rzecz ma się z dochodem *per capita*. Przedstawiciel diaspory ukraińskiej zarabia około 28 tysięcy, a przeciętny Amerykanin niecałe 22 tysiące dolarów rocznie.

Dane spisowe ukazują też demograficzny obraz ukraińskiej grupy etnicznej w USA. Także ich analiza wskazuje na szereg podobieństw z danymi ogólnoamerykańskimi. Podobny jest współczynnik feminizacji (104), podobna jest średnia wielkość rodzin, jak również struktura według stanu cywilnego. Pewne odchylenia od średniej ogólnoamerykańskiej zaobserwować możemy w przypadku struktury wiekowej ludności. Średnia wieku osób pochodzenia ukraińskiego jest nieco

⁴³ Zob. G. Babiński, *Polonia w USA...*, s. 127.

⁴⁴ Profile of Selected Economic Characteristic: US Census 2000, People Born in Ireland, Germany, Italy, <http://www.census.gov/population/www/socdemo/foreign/datatables.html> [data dostępu: 10.01.2009].

wyższa od wartości tej zmiennej dla wszystkich mieszkańców USA i wynosi 41,3 roku. Sytuację tą warunkują właściwe dla diaspory ukraińskiej procesy demograficzne, głównie obserwowany od 1970 roku niższy w stosunku do całego społeczeństwa współczynnik przyrostu naturalnego⁴⁵.

Biorąc pod uwagę takie wskaźniki, jak dochód, zawód i wykształcenie, a także przyjmując za V. Isajiwem, że o osiągnięciu przez grupę etniczną statusu klasy średniej przesądza między innymi niższy w porównaniu z innymi kategoriami zawodowymi odsetek zatrudnionych w kategorii pracowników fizycznych⁴⁶, można stwierdzić, że ukraińska zbiorowość w systemie stratyfikacyjnym społeczeństwa amerykańskiego zajmuje pozycję średnią. Oczywiście awans społeczno-zawodowy nie objął każdego członka ukraińskiej diaspory. Ciągłe w grupie tej spotkać można osoby, które pracują w zawodach obniżających ich status społeczny. Dotyczy to zwłaszcza przyjeżdżających, którzy z powodu niewystarczającej znajomości języka angielskiego i/lub trudności z przystosowaniem się do nowych warunków niejednokrotnie pracują poniżej swoich kwalifikacji. I tak, badająca nowojorską społeczność ukraińską H. Lemekh podaje przykład nauczycielki języka ukraińskiego, która w USA pracuje jako opiekunka do dziecka; zajmującego się opieką nad osobami starszymi profesora historii; inżyniera, który jest robotnikiem budowlanym czy sprzedawców legitymujących się wyższym wykształceniem⁴⁷. Niemniej jednak dokonana analiza wskazuje, że proces asymilacji strukturalnej wymazał pierwotnie dość wyraźne granice pomiędzy diasporą ukraińską a społeczeństwem przyjmującym.

ODRĘBNOŚĆ I KOMPLETNOŚĆ INSTYTUCJONALNA

Dobrze dziś znane pojęcie kompletności instytucjonalnej do nauk społecznych wprowadził w połowie lat sześćdziesiątych XX wieku kanadyjski socjolog Raymond Breton, odnosząc je do sytuacji wytworzenia przez zbiorowość etniczną szeregu instytucji i organizacji skierowanych na zaspokajanie podstawowych potrzeb jej członków⁴⁸. Rozwijanie i podtrzymanie kompletności instytucjonalnej uchodzi przy tym za podstawowy warunek przetrwania etnicznej

⁴⁵ J. P. Fulton, Demographic Profile, w: O. Wolowyna (red.), *Ethnicity and National Identity...*, s. 25.

⁴⁶ W. W. Isajiw, Sociological Implications at the Socioeconomic Characteristics, w: O. Wolowyna (red.), *Ethnicity and National Identity...*, s. 160.

⁴⁷ H. Lemekh (2007), *Immigrant Encounters in the Ukrainian Diaspora in New York*, niepublikowana dysertacja doktorska, New School University, UMI Microform 3286271, s. 62–63.

⁴⁸ R. Breton (1964), Institutional Completeness of Ethnic Communities and the Personal Relations of Immigrants, „The American Journal of Sociology”, nr 2, s. 193–205.

społeczności. Ukraińska zbiorowość etniczna, podobnie zresztą jak polska, przez R. Bretona została zaklasyfikowana do grup o wysokim stopniu kompletności instytucjonalnej⁴⁹.

Proces budowania takiej odrębności czy „etnicznej samowystarczalności” rozpoczął się już w XIX wieku. Jego inicjatorem był greckokatolicki ksiądz Iwan Volansky. Pod jego przewodnictwem w 1884 roku powstała w Shenandoah w Pensylwanii pierwsza formalnie zorganizowana społeczność ukraińska. Podobnie jak w przypadku Polonii, odrębność ukraińskiej grupy etnicznej kształtowała się wokół parafii, w obrębie której działały szkoły, czytelnie, koła teatralne, chóry i organizacje bratniackie.

Dynamiczny rozwój ukraińskich organizacji rozpoczęła założona w 1885 roku przez I. Volansky’ego bratniacka organizacja Brotherhood of St. Nicholas, która w 1894 roku została przekształcona w Ukrainian National Association. W następnych latach powstały kolejne organizacje wzajemnej pomocy: w 1911 roku wyłoniła się Ukrainian Fraternal Association, rok później Providence Association of Ukrainian Catholics in America, a w 1914 roku Ukrainian National Aid Association. Od samego początku instytucje te nie tylko wykazywały aktywność na polu ubezpieczeniowym, ale również koncentrowały się na kulturowej i politycznej sferze życia ukraińskiej grupy etnicznej, w tym głównie na działaniach mających na celu wzbudzenie i podtrzymanie świadomości narodowej i konsolidację Ukraińców w USA.

Przed wybuchem II wojny światowej ukraińska zbiorowość etniczna dysponowała już dość rozbudowaną infrastrukturą instytucjonalną. Istniało między innymi około 587 ukraińskich kościołów i prawie 3 tysiące oddziałów różnych organizacji bratniackich, skupiających łącznie 200 560 członków⁵⁰. Powstały też, działające do dziś, główne organizacje kobiece, w tym Ukrainian National Women’s League of America (1925), a także wyłoniły się pierwsze organizacje o charakterze politycznym, m.in. socjalistyczne ugrupowanie Ukrainian Workingman’s Association czy mająca nacjonalistyczny charakter Organization for the Rebirth of Ukraine (ODWU).

W początkowej fazie budowania organizacyjnego życia Ukraińców w USA odnaleźć można wiele przykładów czerpania z polskich doświadczeń. Tendencja ta zaznaczyła się w sposobie organizacji życia parafialnego i pierwszych organizacji samopomocowych. Niewątpliwie związane to było z faktem, że do czasu powstania pierwszej ukraińskiej parafii w 1884 roku i ustanowienia w 1913 roku w Filadelfii osobnej diecezji Ukraińskiego Kościoła Katolickiego, rzesze

⁴⁹ Zob. R. Breton, *Institutional Completeness...*, s. 195.

⁵⁰ Y. J. Chyz, *The Ukrainian Imigrants in the United States...*, s. 69.

Ukraińców korzystały z polskich parafii rzymskokatolickich⁵¹. Wzorem Polonii, a także innych europejskich grup etnicznych, kształtowano też życie społeczno-kulturowe. Organizowano więc etniczne festiwale i pikniki; tworzone teatry, chóry i kluby literackie; budowano domy narodowe, zakładano w końcu archiwa, biblioteki, a także muzea. Obecnie w Stanach Zjednoczonych są cztery takie muzea: w Nowym Jorku, Chicago, Cleveland oraz w Stamford w stanie Connecticut. Bardzo często korzystano też z polonijnych mediów, głównie radia i programów telewizyjnych. Zjawisko to było szczególnie częste w okresie powojennym, kiedy to media ukraińskie nie były jeszcze tak dobrze rozwinięte, a intensyfikowało je podobieństwo języka i - co za tym idzie - brak większych barier komunikacyjnych. Należy w końcu wspomnieć, że przeobrażenia zarówno ukraińskich, jak i polonijnych organizacji przebiegały według bardzo podobnego schematu. Ich dynamiczny wzrost notowano na przełomie XIX i XX wieku, a także w okresie powojennym, kiedy to w obu diasporach powołano do życia wiele nowych organizacji. W przypadku diaspory ukraińskiej z inicjatywy powojennej emigracji utworzono między innymi Ukrainian Historical Association (1965), Ukrainian Medical Association (1950) czy Ukrainian American Bar Association (1977). Działalność rozpoczęły też podstawowe dziś instytucje oświatowe i naukowe w tym Shevchenko Scientific Society (1947), Ukrainian Academy of Arts and Science (1950), Harvard Ukrainian Research Institute (1973), a także Ukrainian Educational Council „Ridna Shkola” – główna instytucja organizująca nauczanie ukraińskiego języka i kultury w ramach tak zwanych szkół sobotnich⁵². Intensywność powstawania nowych ukraińskich i polonijnych organizacji etnicznych zaczęła zmniejszać się na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku. W kolejnych dekadach zaczęto obserwować już trendy spadkowe w organizacjach etnicznych. Wskaźnikiem zachodzących zmian było zmniejszanie się liczby samych organizacji, jak również liczby ich członków⁵³. Obecnie struktura organizacyjna ukraińskiej diaspory jest wyraźnie wykształcona, choć w zależności od grupowych potrzeb i przebiegu procesów asymilacyjnych pod-

⁵¹ Zob. P. R. Magosci, *Problems in the History of the Ukrainian Immigration to the United States*, w: tenże (red.), *The Ukrainian Experience in the United States...*, s. 11–12; D. Bodnarczuk, *Ethno-national Consciousness...*, s. 85–90 oraz W. Halich, *Ukrainians in the United States...*, s. 97–103.

⁵² Według ostatnich danych, pochodzących z roku 2000, na obszarze Stanów Zjednoczonych funkcjonowało w sumie 35 ukraińskich szkół sobotnich, w których łącznie naukę pobierało 2600 studentów; zob. <http://www.ridnashkola.org/abouten.htm> [data dostępu: 15.09.2009].

⁵³ Na przykład Ukrainian National Ass. W roku 1965 liczyła 845 oddziałów i 83 912 członków, zaś w roku 1990 wskaźniki te osiągnęły liczbę 396 i 68 625; zob. M. M. Wawrykiewicz (1988), *Etniczne organizacje ubezpieczeniowe w USA – analiza porównawcza wybranych grup*, „Przegląd Polonijny”, nr 1, s. 70 oraz D. Markus, O. Wolowyna, *Ukrainians in the United States of America...*, s. 396.

lega zmianom w czasie. Jak zauważa L. Wynar, na obecną strukturę organizacyjną ukraińskiej zbiorowości etnicznej w USA składają się następujące organizacje i instytucje etniczne⁵⁴: a) organizacje naczelne (*umbrella organization*), którymi są Ukrainian Congress Committee oraz Ukrainian American Coordinating Council; b) polityczne; c) edukacyjne i młodzieżowe; d) samopomocowe i ubezpieczeniowe; e) rekreacyjne i kombatanckie; f) kulturowe; g) naukowe i branżowe; h) religijne oraz i) media.

Instytucją etniczną najpełniej wyrażającą postawy imigrantów jest prasa. Rozwój amerykańskiej prasy etnicznej rozpoczął się od ukazania w 1732 roku w Filadelfii niemieckiej gazety „Die Philadelphische Zeitung”. Rozwój prasy grup wschodnioeuropejskich rozpoczęła natomiast w 1853 roku węgierska gazeta „The Bulletin of Hungarian Exile”. W 1886 roku za sprawą wspomnianego już księdza Volansky’ego ukazała się ukraińska „Ameryka”. Niedługo potem, bo w 1893 roku, powstała ukazująca się do dziś, najbardziej wpływowa ukraińskojęzyczna gazeta „Svoboda”. Wielu badaczy dziejów ukraińskiej imigracji w USA podkreśla, że to właśnie to pismo odegrało kluczową rolę w rozbudzaniu i umacnianiu poczucia świadomości narodowej wśród pierwszych ukraińskich imigrantów⁵⁵. Integracji i zachowaniu tożsamości kulturowej służyły też inne, powstające w kolejnych dekadach czasopisma, takie jak na przykład: „Narodna Volia” (1911), „Ukrainske Narodne Slovo” (1915, do dziś oficjalny organ wydawniczy Ukrainian National Aid Association) czy też publikowany od 1929 roku prawosławny „Ukrainsky Vistnyk”. Najbardziej dynamiczny okres rozwoju ukraińskiej prasy etnicznej w USA przypada na przełom XIX i XX wieku oraz na okres dwudziestolecia międzywojennego. Według szacunków J. Chyza pomiędzy rokiem 1886 a 1938 ukazało się łącznie około 135 tytułów⁵⁶. Większość wydawanych w tym czasie czasopism miała jednak charakter stosunkowo nietrwały. Ponadto od lat trzydziestych XX wieku w prasie etnicznej zaczęto notować spadek publikacji w języku ojczystym i wzrost publikacji anglojęzycznych. Dla przykładu w 1933 roku pojawił się anglojęzyczny „The Ukrainian Weekly” oraz „The Ukrainian Youth”, a w 1938 roku „The Ukrainian Trident”.

Największe przeobrażenia etnicznej prasy miały jednak miejsce po II wojnie światowej. Na skutek wyraźnego ożywienia życia organizacyjnego i politycznego ukraińskiej diaspory pojawiło się wiele nowych tytułów, w tym spora część o charakterze politycznym i branżowym. Na przykład w 1944 roku ukraińska organi-

⁵⁴ L. Wynar (1985), *Ethnic Press. The Ukrainian Press in the United States: Past and Present Development*, „Ethnic Forum”, nr 1–2, s. 81.

⁵⁵ Zob. M. Kuropas, *The Ukrainian Americans...*, s. 81–83 oraz B. P. Procko (1987), *The Ukrainian Press*, w: S. M. Miller (red.), *The Ethnic Press in the United States. A Historical Analysis and Handbook*, New York: Greenwood Press, s. 394–396.

⁵⁶ Y. J. Chyz, *The Ukrainian Immigrants in the United States...*, s. 62.

zacja Ukrainian Congress Committee of America (UCCA) rozpoczęła wydawanie „The Ukrainian Quarterly”; w tym samym czasie Ukrainian National Women’s League wydała „Nashe Zhyttia (Our Life)”, a w 1948 roku za sprawą politycznej organizacji Organization for the Rebirth of Ukraine ukazała się „Samostiina Ukraina (Independent Ukraine)”. Ogólnie, jak podaje L. Wynar, w połowie lat osiemdziesiątych XX wieku w USA ukazywały się 104 czasopisma ukraińskie o łącznym nakładzie 190 tysięcy⁵⁷. Były wśród nich periodyki publikowane w języku ojczystym, dwujęzyczne oraz anglojęzyczne. Obecnie w obrębie prasy, wydawanej przez ukraińską zbiorowość etniczną w USA, znajdują się: czasopisma wydawane przez organizacje bratniackie, religijne, kombatanckie, prasa kobieca, młodzieżowa, branżowa, naukowa, a nawet satyryczna, jak na przykład wydawany od lat pięćdziesiątych ubiegłego stulecia ukraiński „Lys Mykyta”. Pod względem formy czasopisma te nie odbiegają zasadniczo od standardów prasy amerykańskiej. W przypadku najważniejszych, np. „The Ukrainian Weekly”, spotkać się można z publikacjami internetowymi. Prasa ukraińska w USA miała i ma ciągle przede wszystkim charakter informacyjny i polityczny. Na jej łamach poruszane są zwykle problemy diaspory, a także te odnoszące się do polityki międzynarodowej – głównie ojczystego kraju. Obok pełnienia funkcji kulturowych, organizacyjno-integracyjnych i opiniotwórczych prasa etniczna w dalszym ciągu jest ważnym narzędziem socjalizacji i amerykańkizacji i w ten sposób odgrywa istotną rolę w wytwarzaniu wystandaryzowanych wzorów zachowań. Pomimo znacznego rozwoju mediów elektronicznych nieustannie pełni ona również rolę łącznika pomiędzy diasporą a krajem pochodzenia, przez co ma istotne znaczenie dla kształtowania się transnarodowych więzi i powiązań.

Mówiąc o tworzeniu kompletności instytucjonalnej i odrębności grupowej, wspomnieć należy także o aspekcie religijnym. Diaspora ukraińska jest dość zróżnicowana pod względem religijnym. Zdecydowana większość jej członków deklaruje przynależność do trzech wyznań: katolicyzmu (grekokatolicyzmu), prawosławia oraz protestantyzmu. Największą liczbę wiernych (ok. 250 tysięcy) skupia Ukraiński Kościół Katolicki (Ukrainian Catholic Church). Założony w 1913 roku, dziś posiada cztery diecezje: w Filadelfii, Stamford, Chicago i Paramie w Ohio oraz 198 parafii. Przy Ukraińskim Kościele Katolickim działa 38 seminariów, 2 college’e, 5 szkół średnich i 20 podstawowych, w których łącznie naukę pobiera przeszło 6 tysięcy studentów⁵⁸. Drugą grupę ukraińskich wiernych tworzą wyznawcy Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego. Zdecydowana

⁵⁷ L. Wynar (1986), *Guide to the American Ethnic Press. Slavic and East European Newspapers and Periodicals*, Kent, OH: Center for the Study of Ethnic Publications, Kent State University, s. 6.

⁵⁸ D. Markus, O. Wolowyna, *Ukrainian in the United States of America...*, s. 384.

ich większość (przeszło 100 tysięcy) deklaruje przynależność do wspólnoty The Ukrainian Orthodox Church of the USA, która obecnie dysponuje liczbą około 94 parafii, a jest częścią Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego. Znacznie mniejsza liczba prawosławnych Ukraińców w USA należy do znajdującego się pod jurysdykcją patriarchy Konstantynopola Ukrainian Orthodox Church of America. Ten powstały w 1928 roku Kościół liczy obecnie około 10 tysięcy wiernych i posiada 26 parafii⁵⁹. Najmniejszy odsetek ukraińskich wiernych tworzą wyznawcy protestantyzmu. W USA istnieje co najmniej kilka ukraińskich odłamów protestanckich, przy czym za największy uchodzi, założony w 1915 roku, The Ukrainian Evangelical Baptist Church. Szacuje się, że w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia liczył on przeszło 10 tysięcy wiernych, a w jego strukturze wchodziły łącznie 22 kościoły⁶⁰. W Stanach Zjednoczonych istnieje też pewna, choć trudna obecnie do oszacowania, liczba ukraińskich wiernych, którzy przynależą do parafii rzymskokatolickich oraz do Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego⁶¹. Niewielka liczba Ukraińców przynależy też do wyznań starochrześcijańskich, takich jak Ridna Ukrainska Vira (Native Ukrainian Faith) lub Runvira.

W socjologicznych opracowaniach bardzo często podkreśla się, że etniczne organizacje i prasa stanowią siatkę społecznych styczności i stosunków scalających grupę. Zjawiskiem charakterystycznym jest obecnie coraz mniejsze zaangażowanie najnowszych imigrantów w organizacyjne życie swoich społeczności etnicznych. Z problemem takim boryka się także ukraińska diaspora. Nie oznacza to jednak, że odrębność tej zbiorowości jest szczególnie zagrożona. Powstałe przed ponad stu laty organizacje ciągle funkcjonują, parafie mają swoich członków, a prasa etniczna licznych odbiorców. Obserwowany przez badaczy proces marginalizacji etniczności również nie przyczynił się do zaniku grupowej odrębności, co uwidacznia się zwłaszcza w momentach zagrożenia grupowych interesów i/lub obchodach ważnych dla zbiorowości wydarzeń i uroczystości. Oznacza to, że ukraińska zbiorowość stanowi w społeczeństwie amerykańskim względnie autonomiczną grupę o wyraźnie zarysowanej strukturze wewnętrznej.

⁵⁹ Ibidem., s. 386.

⁶⁰ Ibidem.

⁶¹ Volodimir N. Bandera szacuje, że w drugiej połowie lat siedemdziesiątych ubiegłego stulecia blisko 100 tysięcy Ukraińców rozproszonych było po różnych parafiach Kościoła rzymskokatolickiego. Z innych niż ukraińskie parafii prawosławnych korzystało natomiast około 200 tysięcy Ukraińców i Rusinów. Zob. V. N. Bandera, *The Ukrainian Among Us*, w: O. Wołowyna (red.), *Ethnicity and National Identity...*, s. 36.

Tabela 1.

Charakterystyka społeczno-ekonomiczna ukraińskiej zbiorowości w USA wg. danych spisowych z 2000 roku

Zmienna	Ogół ludności	Ukraińska grupa etniczna	
		Ogółem	<i>Foreign born</i>
Liczba ludności	281421906	892922	264035
Odsetek <i>foreign born</i>	11	–	27,5
Współczynnik feminizacji	104	104	113
Średnia wieku	35,4	41,3	43,5
Stan cywilny (w %)			
– stanu wolnego	27,1	24,1	16,3
– żonaci/zamężne	54,4	59,1	64,1
– separowani	2,2	1,5	2,3
– rozwiedzeni	9,7	8,4	6,2
– wdowcy	6,6	8,3	11,1
Średnia wielkość rodzin	3,14	2,99	–
Wykształcenie (% osób z wykształceniem co najmniej:)			
– średnim	80,4	87,7	80,2
– na poziomie Bachelor,s	24,4	39	21,9
Struktura zawodowa (w %)			
– Specjaliści, menadżerowie, wolne zawody	33,6	45,7	40,2
– kierownicy, finansisci	13,5	15,7	–
– specjaliści	20,2	30,0	–
– Sfera usług	14,9	11,3	15,5
– Sprzedawcy i pracownicy biurowi	26,7	25,2	19,2
– sprzedawcy	11,2	10,7	–
– pracownicy biurowi	15,4	14,4	–
– Pracownicy fizyczni	24	17,7	24,9
– Pracownicy rolnictwa i leśnictwa	0,7	0,2	0,1
Struktura zawodowa wg. działów zatrudnienia (w%)			
– Budownictwo	6,8	5,3	6,7
– Przemysł	14,1	13,3	14,3
– Handel	15,3	13,0	14,7
– Finanse, nieruchomości	6,9	8,0	8,5
– Transport i komunikacja	8,3	8,6	8,2
– Edukacja i służba zdrowia	19,9	22,8	21,1
– Rozrywka i inne usługi	12,8	10,7	11,7
– Administracja publiczna	4,8	4,6	1,9

Tabela 1.

Zmienna	Ogół ludności	Ukraińska grupa etniczna	
		Ogółem	<i>Foreign born</i>
Średni dochód rodziny	50046	59912	36993
Dochód <i>per capita</i>	21587	28422	19157
Średnia wartość domów	119600	143800	159500
Język używany w domu (w %):			
– tylko angielski	82,1	69,2	4,8
– inny niż angielski	17,8	30,8	95,2

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: U.S. Census Bureau, Census 2000 Summary File 4 (SF4), Matrices: HCT66, HCT52, PCT130, PCT113, PCT86, PCT64, PCT3, PCT4, PCT26, PCT35, PCT43, PCT85, http://factfinder.census.gov/servlet/DTSUBJECTSHOWTABLES?_ts=286774506906 [data dostępu: 10.01.2009] oraz Profile of Selected Economic Characteristics: 2000, Special Tabulations (STP-159), People Born in Ukraine, <http://www.census.gov/population/www/socdemo/foreign/datatables.html> [data dostępu: 10.01.2009].

BIBLIOGRAFIA

- American Community Survey 2006–2008*, http://factfinder.census.gov/servlet/DTSUBJECTSERVLET?_ts=293099909375 [data dostępu: 15.04.2010].
- Babiński G. (2009), *Polonia w USA na tle przemian amerykańskiej etniczności*, Kraków: Oficyna Wydawnicza AFM.
- Baczynskij J. (1994), *Ukraińska imigracja w Spoluczonych Szatach Ameryki*, Kyjiw.
- Bandera V. N. (1986), The Ukrainian Among Us, w: Wolowyna O. (red.), *Ethnicity and National Identity. Demographic and Socioeconomic Characteristics of Persons with Ukrainian Mother Tongue in the US*, Cambridge: Harvard University Press., pp. 31–44.
- Bodnarczuk D. (2000), *Ethno-national Consciousness of The Ukrainian Immigrants in the United States*, Clifton: Computoprint Corporation.
- Breton R. (1964), Institutional Completeness of Ethnic Communities and the Personal Relations of Immigrants, „The American Journal of Sociology”, nr 2., pp. 193–205
- Buryk M. (1976), *Ukrainians in America*, Ukrainian National Bicentennial Committee, Clifton: Computoprint Corporation.
- Caro L. (1907), *Statystyka emigracji polskiej i austro-węgierskiej do Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej*, Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Chyz Y. J. (1976), The Ukrainian Immigrants in the United States, przedruk w: Wertsman V. (red.), *The Ukrainians in America 1608–1975. A chronology & Fact Book*, New York: Oceana Publications.
- Fulton J. P. (1986), Demographic Profile, w: Wolowyna O. (red.), *Ethnicity and National Identity. Demographic and Socioeconomic Characteristics of Persons with Ukrainian Mother Tongue in the US*, Cambridge: Harvard University Press., pp. 14–31.

- Halich W. (1970), *Ukrainian in the US*, New York: Arno Press.
- Immigrants by Country of Birth: 1961 to 2005, w: *2005 Yearbook of Immigration Statistics*; U.S Office of Immigration Statistics, <http://uscis.gov/graphics/shared/statistic/yearbook/index.html> [data dostępu: 10.01.2009].
- Kuropas M. (1979), The Centenary of the Ukrainian Emigration to the United States [w:] Magocci P. R. (red.), *The Ukrainian Experience in the United States. A Symposium*, Cambridge: Harvard Ukrainian Research Institute., pp. 37–50.
- Kuropas M. (1991), *The Ukrainian Americans. Roots and Aspirations 1884–1954*, Toronto: University Toronto Press.
- Lemekh H. (2007), Immigrant Encounters in the Ukrainain Diaspora in New York, niepublikowana dysertacja doktorska, New School University, UMI Microform 3286271.
- Lencyk Pawliczko A. (1994), Ukrainian Immigration: a Study in Ethnic Survival, w: Powers M., Macisco J. J. (red.), *The Immigration Experience in the United States: Policy Implications*, New York: Center for Migration Studies., pp. 88–109.
- Magosci P. R. (1979), Problems in the History of the Ukrainian Immigration to the United States, w: tenże (red.), *The Ukrainian Experience in the United States. A Symposium*, Cambridge: Harvard Ukrainian Research Institute., pp. 1–15.
- Markus D., Wolowyna O. (1994), Ukrainian in the United States of America, w: Lencyk Pawliczko A. (red.), *Ukraine and Ukrainian through the World: a Demographic and Sociological Guide to the Homeland and in Diaspora*, Toronto: University of Toronto Press., pp. 357–414.
- Melnyk M. (1995), Immigration of Ukrainian to the United States, „Ethnic Forum”, nr 1–2, pp. 108–130.
- Morawska E. (1980), Awans społeczny i asymilacja, w: Kubiak H., Paluch A. A. (red.), *Założenia teorii asymilacji*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Osborn K. (1989), *The Ukrainian Americans*, New York: Chelsea House Publisher.
- Pilch A. (1988), Emigracja z ziem polskich do Stanów Zjednoczonych Ameryki od lat pięćdziesiątych XIX w. do r. 1918, w: Kubiak H., Kusielewicz E., Gromada T. (red.), *Polonia amerykańska. Przeszłość teraźniejszość współczesność*, Wrocław: Ossolineum, s. 42.
- Praszałowicz D., Makowski K. A., Zięba A. A. (2004), *Mechanizmy zamorskich migracji łańcuchowych w XIX wieku: Polacy, Niemcy, Żydzi, Rusini. Zarys problemu*, Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Procko B. P. (1987), The Ukrainian Press, w: Miller S. M. (red.), *The Ethnic Press in the United States. A Historical Analysis and Handbook*, New York: Greenwood Press., pp. 392–408.
- Profile of Selected Economic Characteristic: U.S Census 2000, People Born in Ireland, Germany, Italy, <http://www.census.gov/population/www/socdemo/foreign/ datatables.html> [data dostępu: 10.01.2009].
- Rak D. (1977), Ukrainianas [w:] Lunningham B. (red.) *The New Jersey Ethnic Experience*, Union City NJ: Wise & Co.
- Rokicki J. (1992), *Więź społeczna a zmiana kultury. Studium dynamiki polskiej zbiorowości etnicznej w USA*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Satzewich V. (2002), *The Ukrainian Diaspora*, New York: Routledge.
- Some Characteristic of Persons of Ukrainian Ancestry, United States 1980–2007*, Center for Demographic and Socioeconomic Research of Ukrainians in the US, Shevchenko Scientific Society, <http://www.inform-devisions.com/ukrstat-1/table1.iface> [data dostępu: 20.12.2009].
- Wawrykiewicz M. M. (1988), Etniczne organizacje ubezpieczeniowe w USA – analiza porównawcza wybranych grup, „Przegląd Polonijny”, nr 1, s. 49–74.

- Wolowyna O. (2003), Immigration and Language of Ukrainians in the United States, „The Ukrainian Weekly”, 12.10.2003. http://www.ukweekly.com/old/archive/2003/410319.shtml?200m_hight=ukrainian+immigration+waves [data dostępu: 20.12.2009].
- Wolowyna O. (2005), Recent Migration from Ukraine to the United States: Demographic and Socio-economic Characteristic, „The Ukrainian Quarterly”, nr 3., pp. 253–269.
- Wolowyna O. (2006), Recent Immigration from Ukraine to the United States: Levels and Charateristics, „Journal of Ukrainian Studies”, nr 1–2., pp. 27–59.
- Wolowyna O., Salmon M. A. (1986), Population Distribution and Internal Migration, w: Wolowyna O. (red.), *Ethnicity and National Identity. Demographic and Socioeconomic Characteristic of Persons with Ukrainian Mother Tongue in the US*, Cambridge: Harvard University Press., ss. 45–70.
- Wynar L. (1988), Ukrainian Scholarship in Exile: DP Period 1945–1952, „Ethnic Forum”, nr 1., pp. 40–72.
- Wynar L. (1985), Ethnic Press. The Ukrainian Press in the United States: Past and Present Development, „Ethnic Forum”, nr 1–2., pp. 66–105.
- Wynar L. (1986), *Guide to the American Ethnic Press. Slavic and East European Newspapers and Periodicals*, Center for the Study of Ethnic Publications, Kent OH: Kent State University.
- Zięba A. A. (2001), Ukraińcy i karpaccy Rusini, w: Walaszek A. (red.), *Polska diaspora*, Kraków: Wydawnictwo Literackie.